

Onze scholen lijken maar al te veel op Openbare scholen, waar ook nog Bijb. Gesch. gegeven wordt. En hoe staat het nu in dezen met Kees Boeke? Heeft hij zijn ideeën weten te verwirkelijken in zijn school? Of is zijn theorie grauwe theorie gebleven? Om die vraag te beantwoorden zullen wij eens een kijkje nemen in zijn school te Bilthoven.

Of eigenlijk is het geen school.

Boeke noemt zijn inrichting: „Werkplaats Kinder-gemeenschap Bilthoven”.

Waarom?

Wel, omdat B. vindt, dat de huidige school slechts nastreeft onze cultuurwaarden door te geven aan het nieuwe geslacht. De school brengt bepaalde kennis of vaardigheden bij, pompt vaak met meer of minder succes de noodig geachte kennis in. Het beginsel van de eigen spontane ontwikkeling van het kind en de zelfwerkzaamheid komen te weinig tot hun recht. B. wil niet, dat de kinderen braaf en gedwee, in banken zittend, gedrild worden door boven hen staande meesters. Neen, zij moeten zich in Kindergemeenschappen vrij kunnen ontwikkelen, geleid door anderen, die hen als kameraden ter zijde staan. Op allerlei wijze moet initiatief worden opgewekt; ze moeten leren van jongsaf zelf te handelen, zelf te maken wat ze bij het onderwijs noodig hebben; ze moeten bovenal leeren, dat ze hun eigen gemeenschapsleven regelen.

Werkplaats heet dus de inrichting te Bilthoven, want de stichter is van meening, dat geen opvoeding mogelijk is, waar niet gewerkt wordt. Een mensch heeft arbeid evenzeer noodig als lucht, water en voedsel.

Hij moet geregeld flink hard werken, wil hij gelukkig zijn.

Nu, gewerkt wordt er in de Werkplaats.

B. spreekt dan ook niet van leerlingen, maar van werkers. De leerkrachten worden medewerkers genoemd.

Wat de kinderen daar zoo al niet doen!

Ze wasschen en strijken, ze boenen en beitsen, ze timmeren de benodigde schoolmeubelen, ja, ze verbouwen groenten en graan.

Ze treden op als muzikanten en tooneelspelers, want de gaven en krachten der kinderen moeten tot ontplooiing komen.

Ze moeten echte menschen worden.

Ze dienen te worden wat ze zijn.

Met het oog daarop is ook het z.g. „proevenstelsel” ingevoerd, waarbij de werkers voor elk onderdeel van een vak, zoowel mondeling als schriftelijk, proeven kunnen afleggen, teneinde te bewijzen, dat zij de materie beheerschen. Op hun diploma's krijgen de kinderen aangetekend, welke proeven werden afgelegd. Het diploma, dat ze dus uiteindelijk ontvangen, is niet voor allen gelijk, al mag het dan ook denzelfden naam dragen. Het laat zien, welke stof verwerkt is, geeft dus belangrijke aanwijzingen omtrent aanleg en gemaakte vorderingen. De diploma's, waarvan hier sprake is, zijn die voor individueel, voortgezet onderwijs, de z.g. Ivo-diploma's, die in samenwerking met een paar andere scholen worden uitgereikt.

B. heeft dus de zeer gewenschte differentiatie in zijn schoolstelsel verwirkelikt en tracht op deze manier het nivellerende van het klassikale stelsel te omzeilen.

Een zeer belangrijk punt, dat onze aandacht verdient, is de z.g. „Bespreking”, die de spil genoemd kan worden, waarom heel het gemeenschapsleven van de Werkplaats draait.

Elken Zaterdagmorgen van 9-10 wordt er zoo'n bespreking gehouden, die van te voren zorgvuldig wordt voorbereid. Een paar werkers hebben op zich genomen de stoelen klaar te zetten, de naamkaartjes op de juiste plaatsen neer te leggen, de gramofoon klaar te maken, opdat met goede muziek kan worden begonnen of geëindigd, enz.

Ook is van te voren de agenda vastgesteld, een agenda, die ontstond, doordat jongeren en ouderen een bespreking over bepaalde onderwerpen hadden aangevraagd.

Twee werkers hebben de leiding, de z.g. „leider” en de „schrijver”. De agendapunten worden afgewerkt. Ieder, die iets wil zeggen, moet eerst opstaan.

Jongeren en ouderen nemen deel aan de bespreking en de „schrijver” teekent aan wat afgesproken wordt.

Ook heeft iedere maand een „werkverdeling” plaats. De kinderen kunnen dan kiezen uit de vele en velerlei z.g. verantwoordelijkheden en tevens wordt gecontroleerd hoe in de afgelopen maand de werkers zich gekweten hebben van de verantwoordelijkheden, die ze op zich hadden genomen. De een is belast geweest met het schrijven van dankbrieven namens de werkers, het bijhouden van de absentielijst en van de uitleenlijst van de bibliotheek.

Een ander heeft het schoonhouden van een lokaal voor zijn rekening gehad. Weer een ander was belast met het klaarzetten van tafels voor den maaltijd, nog weer een ander moest de redactie van „De Bij” — de krant van de Werkgemeenschap — verzorgen, enz. enz.

Heeft iemand zich niet voldoende gekweten van zijn werk volgens het oordeel van de andere werkers, dan moet hij 't nog maar eens een maand overdoen.

Voor de verdeling van het werk wordt niemand aangewezen; geen taak wordt opgedragen; het is alles zelf-gekozen werk.

Na afloop teekent „de algemeen-regelaar” op, wie de verschillende verantwoordelijkheden op zich genomen hebben en daarna worden de plankjes, waarop de volledige instructies voor de verschillende werkzaamheden geplakt zijn, door de werkers meegenomen en in hun kapstokkastjes opgehangen.

Ook worden de naamplaatjes van de verschillende verantwoordelijkheden op de kleppen van de kapstokkastjes van de betreffende werkers bevestigd. Hiermee wordt bereikt, dat als een werker door ongesteldheid of andere oorzaken afwezig is, zijn buurman onmiddellijk ziet niet alleen dat hij er niet is (doordat de klep van het kastje niet is opgeslagen) maar tegelijk welke dingen hij op zich genomen had. En dan vervangt de buurman den afwezige in alle werkzaamheden, die hij op zich genomen had of als hij dat niet kan, zoekt hij een vervanger.

Deze wijze van werken dient om de kinderen begrip voor ordening bij te brengen. Ieder moet leeren zijn plaats en taak in eigen gemeenschapsleven te kennen, opdat de jonge menschen opgroeien tot goede burgers van den Staat, tot nuttige menschen in de Maatschappij, tot menschen met gemeenschapszin.

U merkt, het is B. ernst met zijn streven naar saamhorigheid. Jammer evenwel, dat hij niet verstaat, dat van een werkelijk gemeenschapsleven geen sprake kan zijn, als niet geleefd wordt bij en uit de Schrift. Joh. 15 spreekt van het blijven in Christus als voorwaarde voor goede verhoudingen in de menschelijke samenleving.

De Bijbel blijft in de Werkplaats een gesloten boek. Alleen de oudste leerlingen hooren wat van geestelijke dingen. De jongere worden er niet rijp voor geacht.

En bovendien — welke waarde zou men kunnen hechten aan het onderwijs in „de wetenschappen der religie”, als het gegeven wordt door menschen, die het bestaan van een persoonlijk God durven ontkennen!

Misleitend is dan ook, dat B. boven den ingang van alle scholen geschilderd wenschte te zien: „Wat baat het een mensch, zoo hij de geheele wereld gewint en hij lijdt schade aan zijn ziel?”

B. heeft ongetwijfeld schoone gaven en de organisatie van zijn Werkplaats getuigt van genialiteit, energie en van een zich geven voor een ideaal.

De vernieuwingspogingen van Kees Boeke missen evenwel de juiste, aan de Schrift ontleende grondslagen en daarom moeten ze worden afgewezen.

K. v. H.

wat heeft de schilderkunst ons te zeggen? VII.

Een beweging in de schilderkunst, die sterk de aandacht trekt, is die van het surrealisme.

Niet, dat de beoefenaren zoo talrijk zijn, in ieder geval niet in ons land. Maar daar, waar surrealistische werken geëxposeerd worden, vallen zij op door de overduidelijkheid, waarmee zij voor den leek volkomen onbegrijpelijke dingen vertoonen.

Het surrealisme is niet alleen een vorm van schilderkunst, het wil alle terreinen van het leven beheerschen.

Hier een citaat uit een artikel van Em. Langui uit „Kunst en Kultuur”, 15 Aug. '39: „De vrijmaking van den geest begint, waar men de armoede der „realiteit” gaat inzien, zich overlevert aan de grenzeloosheid van de verbeelding en den droom, die beiden onmiskenbaar een objectieve wereld realiseren, waar geen erkende wet, doch volle vrijheid heerscht.

Tot slot eischen de surrealistten dan ook voor het bewuste leven een even groote onafhankelijkheid op, als die, waarover ons onderbewustzijn ongebreideld beschikt”.

Op een andere plaats heet het: „Langen tijd bleef hun actie (die van de surrealistten) beperkt tot het wreed-kalm dynamiseren van alle gevestigde waarden, om te komen tot de totale bevrijding van den geest”.

Ook de Christen ziet de armoede der realiteit in en weet, dat deze eenmaal zal opgaan in een hogere werkelijkheid.

Deze werkelijkheid bestaat echter voor den surrealist niet. Hij ontvlucht de realiteit in den droom, in de wereld van het onbewuste.

Van René Magritte, een surrealistische schilder, zegt Em. Langui in hetzelfde artikel: „Zonder een orthodox futurist te worden, plaatste hij toch zijn fel erotische onderwerpen in de dynamische sfeer van stations, feesten, nachtelijke steden en soortgelijke wentelende middens”.

De surrealistten zijn bezeten van het scheppen van een nieuwe orde, alles heeft voor hen afgedaan, het oude heeft alleen nog maar zin als men het aanwendt in die nieuwe orde.

Men ontnemt alle dingen hun functie en brengt ze volkomen zinloos te zamen, om uit den schok der tegenstelling een nieuw leven te wekken.

Bij voorkeur beeldt men droombeelden uit, koorts-

hallucinaties, waarin men soms met verscherpte luciditeit dingen ziet, die in werkelijkheid niet bestaan. Gebruiksvoorwerpen uit het dagelijksch leven ontmoet men op de meest verrassende plaatsen, daar waar ze volkomen ontheven zijn van hun functie. Ook de stoffen, de materie, worden voor andere objecten aangewend dan ze bedoeld zijn. Zoo schept de surrealist zich een chaotische wereld, rijk aan symbolen, aan „teekens”, die zeer vaak naar het sexueele neigen.

Doordat de surrealist in zijn wereld wil laten gelooven, zijn irreële wereld, schildert hij alles met een overgrote duidelijkheid en een pijnlijke nauwkeurigheid. In den droom en in den dagdroom is alles mogelijk, begeerten worden vervuld, het verborgene gezien, er zijn geen remmen, er zijn geen wetten.

Maar de droombeelden wijken voor de realiteit, het zijn bloedeloze schimmen. De tafel, die in den koortsdroom zweeft of als een mensch gebaart, staat onveranderlijk op zijn plaats als de koorts weer afstaat.

God sprak eertijds vaak door den droom tot den mensch; de droom van den surrealist is een andere, hij is er een van duivelse hybriderie, van bedrog, geestelijk en zinnelijk.

Het is de mensch, die de door God gestelde boeien verbreekt en stuursloos drijft op een losgeslagen fantasie.

Maar zijn leugens houdt hij voor waar, alle krachten worden aangewend om ze van een angstwekkende realiteit te maken.

Daar waar de expressionist volstaat met vage aanduidingen, met voorbijgaan of negeeren van de perspectieve wetten en de plastiek, maakt de surrealist zich op tot een uiterst plastische, penetrante, ruimtelijke weergave van zijn fantasieën. Zijn zij aan den eenen kant uiterst reëel afgebeeld, aan den anderen kant is alles wat voorgesteld is irrefeel, bedekt, dubbelzinnig, misleidend, leugenachtig, verbijsterend, verontrustend, duister, naakt, hard, ijzig, daemonisch, raadselachtig, giftig.

In levenloze voorwerpen speurt hij naar een verborgen leven. Het levende behandelt hij alsof het dood was.

Een krankzinnige wereld van verbijsterende fantasieën.

Ook de ruimte, die de surrealist schept, zit vol valstrikken. Men kan er in wandelen, doch stort onverwachts in afgronden. Deuren geven toegang tot het niets. De ruimte van den surrealist is ongeorganiseerd, chaotisch.

De ruimte heeft geen atmosfeer, is luchtledig. De schaduwen zijn vaak zwart als in een helderen maanacht. Koude! Leegheid!

Sommige surrealistische schilders maken niet weinig furore, zoo b.v. Salvador Dali, die in Amerika triomfen viert.

Ook Picasso rekent men wel met zijn latere werk tot de surrealistten.

Maar men moet niet vergeten, dat ook hier weer niet alles onder één naam is te vangen. Picasso, Braque en Paul Klee ontbreekt de overdreven pijnlijke ruimteuitbeelding; zij hebben symbolistische neigingen, die toch eigenlijk buiten de surrealistische visie liggen. Wij spraken er al over in het vierde artikel.

Als Christenen staan wij volkomen afwijzend tegen de surrealistische principes, die ook in vele uitingen der moderne literatuur verwezenlijkt zijn. Dat is de zucht tot het naar buiten uitleven van de wereld van het onbewuste met zijn sterk erotische tendenzen.

Is men over de eerste verbazing heen, dan blijkt het surrealistische gedoe een vrij goedkoop spelletje, zonder inhoud. Een systematisch zoeken naar de meest wonderlijke combinaties, waar een naar sensatie belust publiek zich aan vergaapt, hoogstens interessant voor een psychoanalyticus.

Een zeer bedenkelijk vertoon van een ontkerstende wereld, die waarheid vervult voor schijn. Een nevenverschijnsel is, dat vele schilders, zonder ook maar in het minst met surrealistische principes behept te zijn, hun kracht zoeken in een angstig nauwkeurige weergave van objecten in meestal heterogene samenstelling, met uitsluiting van iedere schilderachtigheid. Zij hopen zoo, evenals de surrealistten, de levenloze of ook wel levende objecten een eigen superrealistisch zijn te ontrukken.

Men noemt dit wel nieuwe zakelijkheid. Deze term is echter zeer misleidend, omdat deze wijze van schilderen niets met zakelijkheid te maken heeft, maar een doelbewuste selectie is der schilderkunstige middelen.

Men probeert levende objecten, of het nu een mensch of een plant is, af te beelden zonder op eenige wijze door het levende beïnvloed te worden, alsof men voor een dood voorwerp geplaatst is. Inderdaad is de uitkomst dan ook vaak zielloos, maar dikwijls ook van een onheilspellende realiteit, zie b.v. de werken van Pijpe Koch, Raoul Hynekas, A. C. Willink.

Wonderlijk genoeg is echter het resultaat vaak romantisch, vooral door het steeds weer terugkeeren van stijlvormen uit den Biedermeier tijd. Fragiele smeedijzeren hekjes, vaasjes, kolommetjes etc.

Ook het steeds weer terugkeerend doodsmotief werkt romantisch.

Een groot bezwaar van deze wijze van schilderen is, dat waar alle objecten met zulk een doordringend waarnemingsvermogen geschilderd zijn, een pijnlijk vacuum ontstaat tusschen vorm en inhoud.